

Комашко В. В.,

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
заслужений юрист України,
начальник відділу правової та антикорупційної політики
Національного інституту стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

Кравченко С. О.,

*доктор наук з державного управління, професор,
головний консультант відділу правової та антикорупційної політики
Національного інституту стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ДЕКЛАРУВАННЯ В УКРАЇНІ

Серед науковців широко дискутуються питання доцільності кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації або неподання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі – декларація). Така відповідальність передбачена ст. 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) [3]. Проти криміналізації зазначених порушень антикорупційного законодавства наводять наступні основні аргументи: такі діяння самі по собі не є настільки суспільно небезпечними, щоб розглядати їх як кримінальні правопорушення, тим більше застосовувати санкції у вигляді позбавлення волі; порушення вимог декларування, як правило, спрямовані на приховування корупційних злочинів, за які ККУ передбачає досить суворі санкції, тому окрема криміналізація ще й способом приховування таких злочинів є надмірною. Водночас, основним аргументом на користь криміналізації аналізованих правопорушень щодо декларування є те, що корупція на сьогодні належить до основних загроз національній безпеці України. Тому захист чинної моделі фінансового антикорупційного контролю необхідно здійснювати через жорсткі кримінальні санкції.

Зарубіжні підходи показують, насамперед, одностайність встановлення в законодавстві низки країн кримінальної відповідальності за свідоме декларування недостовірної (неповної, неправдивої, помилкової) інформації, зокрема: в ст. 355 Кримінального кодексу Грузії [7]; у ст. 352-1 Кримінального кодексу Молдови [2]; в ст. 219 Кримінального закону Латвії [8], але у випадках відомостей про майно або доходи у великому розмірі (для інших випадків передбачена

адміністративна відповідальність); у § 104 Закону США "Про етику в уряді" [9], а для випадків істотно недостовірних відомостей може застосовуватися також § 1001 Кримінального кодексу США (Title 18 of the U.S. Code, далі – КК США) [10, с. 10].

В Латвії, Молдові та США неподання декларації не тягне за собою кримінальну відповідальність. Так, ст. 32 Закону Латвії "Про запобігання конфлікту інтересів у діяльності публічних посадових осіб" та ст. 330-2 Кодексу Молдови про адміністративні правопорушення встановлює штраф за дане правопорушення [1; 11]. При виявленні факту неподання декларації, одночасно з накладенням штрафу, уповноважений державний орган направляє декларанту вимогу про її подання. Якщо порушник у встановлений строк після одержання вимоги не подає декларацію, то до нього застосовуються додаткові санкції у вигляді звільнення з посади [4; 11].

Лише в Грузії неподання декларації в певних випадках є кримінально караним діянням, але з наступними особливостями. Перш за все, ст. 20 Закону Грузії "Про боротьбу проти корупції" передбачає адміністративний штраф за неподання декларації у встановлений строк. Якщо особа в двотижневий строк від дня набуття законної сили рішення про накладення такого штрафу все-таки не подала декларацію, тоді вона притягається до кримінальної відповідальності [12]. В цьому зв'язку ст. 355 Кримінального кодексу Грузії передбачає покарання за неподання декларації, тільки якщо воно здійснене після накладення адміністративного стягнення за таке ж діяння. Відповідні санкції включають штраф або громадські роботи з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років [7].

Отже, встановлена в Україні кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації, зокрема, в аспекті санкцій, узгоджується із проаналізованими зарубіжними підходами. Натомість, відповідальність за неподання декларації в Україні є кримінальною та включає можливість позбавлення або обмеження волі, тоді як у Латвії, Молдові, США – адміністративною, в Грузії – кримінальною, але тільки при продовженні протиправної поведінки після накладення адміністративного стягнення та без можливості позбавлення або обмеження волі.

Аналізуючи питання криміналізації діянь щодо порушення вимог декларування, слід також відзначити, що певною мірою залишено поза увагою та недооцінено рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) і, як наслідок, формування його юридичної позиції з даних питань. Рішенням КСУ у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України "Про запобігання корупції", ККУ від 27 жовтня 2020 р. № 13-р/2020 Справа № 1-24/2020(393/20) ст. 366-1 ККУ визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною) [5]. КСУ визначив, що:

декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації мають бути підставою для інших видів юридичної відповідальності; встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також за умисне неподання суб'єктом декларування декларації є надмірним покаранням за вчинення цих правопорушень. Негативні наслідки, яких зазнає особа, притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст. 366-1 ККУ, непропорційні шкоді, яка настала або могла настати у разі вчинення відповідних діянь (*абзаци 10-11, 14 пункту 17 Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. № 13-р/2020. Справа № 1-24/2020(393/20)*).

Вбачається, що у абзацах 6-7, 10-11 та 14 пункту 17 мотивувальної частини Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. № 13-р/2020. Справа № 1-24/2020(393/20), фактично, сформульовано юридичну позицію КСУ щодо правової обґрунтованості та належної мотивації з криміналізації таких діянь, як "подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації", а також "умисне неподання декларації", незалежно від лінгвістичних прийомів визначення юридичної відповідальності за ці діяння. Отже, КСУ констатовано неможливість існування саме кримінальної відповідальності за такі види діянь.

За наявності сформованої КСУ юридичної позиції щодо правової природи зазначених діянь як таких, які "хоч і свідчать про порушення вимог антикорупційного законодавства, однак не здатних заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі в обсягах, необхідних для визнання їх суспільно небезпечними відповідно до вимог ст. 11 ККУ" – подальше їх правозастосування органами державної влади, без конкретизації вже сформованої юридичної позиції КСУ може бути достатньо дискусійним з урахуванням правозастосовної практики Верховним Судом України. А з урахуванням конституційного принципу презумпції невинуватості, виходячи з якого, зокрема, всі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачиться на її користь (*ч. 3 ст. 62 Основного Закону України*), дане питання набуває і зовсім риторичного характеру [6, с. 71–72].

Отже, видається необхідним досягнення правової визначеності понять "декларування недостовірної інформації", "неподання суб'єктом декларування декларації" та обґрунтованості відповідної практики правозастосування через конкретизацію юридичної позиції КСУ. В цьому зв'язку можна рекомендувати декриміналізацію діяння з неподання декларації шляхом виключення ст. 366-3 ККУ. Одночасно з цим пропонується встановити в главі 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення адміністративну відповідальність за неподання декларації у вигляді штрафу з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком

на 1 рік (цей строк зараз передбачений в інших статтях глави 13-А Кодексу).

Список використаних джерел:

1. Кодекс Республіки Молдова про правопорушення від 24 жовтня 2008 р. № СС218/2008. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139460&lang=ru# (дата звернення: 25.01.2025).

2. Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18 квітня 2002 р. № СР985/2002. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120900&lang=ru# (дата звернення: 25.01.2025).

3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.01.2025).

4. Про Національний орган по невідкупності: Закон Республіки Молдова від 17 червня 2016 р. № LP132/2016. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136391&lang=ru (дата звернення: 25.01.2025).

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України "Про запобігання корупції", Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 р. № 13-р/2020 / Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text> (дата звернення: 18.01.2025).

6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2003. Т. 5: П–С. 736 с.

7. Criminal Code of Georgia, 22 July 1999, № 2287-вс. URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/16426?publication=252> (дата звернення: 22.01.2025).

8. Criminal Law of Latvia, 17 June 1998. URL: <https://likumi.lv/ta/en/id/88966> (дата звернення: 22.01.2025).

9. Ethics in Government Act USA of 1978, 26 October 1978, № 95-521. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2010-title5/pdf/USCODE-2010-title5-app-ethicsing.pdf> (дата звернення: 17.01.2025).

10. Instruction Guide 2023. Financial Disclosure Statements for Calendar Year 2022 Reporting Period and Periodic Transaction Reports. Washington: U.S. House of Representatives, 2023. 125 p. URL: <https://ethics.house.gov/sites/ethics.house.gov/files/documents/Updated%20Final%20Combined%202023%20Instruction%20Guide.pdf> (дата звернення: 8.01.2025).

11. On Prevention of Conflict of Interest in Activities of Public Officials: Law of the Republic of Latvia, 25 April 2002. URL: <https://likumi.lv/ta/en/id/61913-on-prevention-of-conflict-of-interest-in-activities-of-public-officials> (дата звернення: 17.05.2024).

12. On the Fight against Corruption: Law of Georgia, 17 October 1997, № 982. URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/33550?publication=83> (дата звернення: 17.01.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-502-3-30>

Кубарєв М. Д.,

*аспірант кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

СУБ'ЄКТИ ЗАПОБИГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: СИСТЕМА ТА ПОВНОВАЖЕННЯ

Корупція залишається однією з найгостріших проблем сучасного українського суспільства, яка негативно впливає на всі сфери державного управління, економіки та суспільного життя. Її поширення підриває довіру громадян до інституцій влади, стримує розвиток демократії та економічне зростання, а також створює перешкоди для інтеграції України у світове співтовариство. У зв'язку з цим питання діяльності суб'єктів, залучених до запобігання корупції, їх системи та повноважень набуває особливого значення.

Як зазначає І. О. Калугіна, проблема корупції в Україні останніми роками набула особливої актуальності та гостроти. Корупційні практики різного характеру охоплюють не лише високопосадовців, які традиційно демонструють високий рівень корумпованості через специфіку політичної системи держави, але й представників нижчих рівнів державної служби. Корупція проникає в усі сфери суспільного життя, провокуючи збільшення рівня злочинності, не лише економічної, а й загальної. Набуваючи системного характеру, вона становить серйозну загрозу національній безпеці України та ставить під сумнів її здатність до нормального функціонування. У контексті останніх років в Україні відбулися значні трансформації політичної системи та її ключових інститутів. Одним із центральних елементів цих змін стала реалізація антикорупційної реформи, спрямованої на мінімізацію корупційних ризиків і забезпечення прозорості державного управління [1, с. 133–134].

Як зазначає А. К. Славицька, адміністративно-правове забезпечення впровадження антикорупційної політики передусім зводиться до діяльності суб'єктів, уповноважених на виконання державної програми